

Имам Серахсинин абактагы жашоосу (анын илимий эмгектериндеги малыматтар боюнча)

Салих ТУГ

Которгон: Ниязали Арипов

Др.; ОшМУ Теология Факультети

Илимдин тарыхына назар салганыбызда, анын көрүнүктүү өкүлдөрү болгон инсандар айрым мезгилдерде турмуштун катаал кырдаалына кабылганына күбө болобуз. Бирок, ошого карабастан жасаган эмгектеринин акыйкаттуулугуна кымындай күмөн санабастан аркандай тоскоолдуктарга карабай, чын ыкластан ниет кылган иштерин уланткандыгын билип келебиз.

Бүгүн, Серахсинин жарык дүйнөдөн кош айтышкандыгынын 900-жылдыгын эскерүү менен Ислам маданиятынын түптөлүүсүндө, анын баштапкы аалымдардан экендиги айгине болду десек жаңылбайбыз. Ошондой эле тарых барактарында мындай инсандардын жалгыз эместиги да маалым.

Мисалга алсак, эски Грек маданиятынын өкүлдөрүнөн болгон Сократты айтууга болот. Ошондой эле, жакынкы эле тарыхта жашап өткөн Италия тектүү Жампанелланы (XVI-кылымдын аягы), өткөн жылдарда эле жашап өткөн Индиялык Абул Келам Азаад жана анын узун жылдар бою өткөргөн абактагы жашоо таржымалын, анын бир топ томдордон турган илимий чыгармаларын, булар илимдин өсүп өнүгүү тарыхына опол тоодой салым кошкон улуу адамдар болгон.

Биздин изилдөө эмгегибиздин каарманы, Серахсинин абактагы жашоосунан айрым бир маалыматтарды камтыган китептеринин бири Мабсут китеби болуп саналат. Бул китеп, 30 том болуп, Каирде басмадан чыккан. Китептин кээ бир баптарында, Серахсинин абак турмушунан маалыматтар берилген. Мындай кабарлар китептин баштарында сейрек айтылып, аяк чендеринде көбүрөөк баяндалган. Айтор, Мабсутта 19 жерде абак турмушунан маалымат жолукса, Усулу фикх аттуу китебинде бир жерде, Шарх Зиядаатуз-Зиядаат деген китебинде да бир жерде, ал эми Шарх Сийер Кабиир китебинде болсо, бир жерде абак маалыматы айтылган. Стамбулда Серахсинин кол жазмалары жарманкеси учурунда, биз кайып деп билген, Шархуз-Зиядаат

жана Шархул-Жаамиус-Сагиир сымал эки кол жазма табылып, мазмунунда Серахсинин абак жашоосунан жазмалар бар.

Абакка түшүүнүн себеби:

Серахсинин өмүр таржымалын изилдөөчүлөрдүн айтымына назар салсак, Серахси калктын мыйзамсыз, берасмий налогдорду төлөбөшү үчүн үгүт иштерин жүргүзгөндүгү натыйжасында абакка түшкөнү айтылат. Бирок, ал узун жылдар бою абакта калып, кыйналганына карабай мындай себебти тастыктаган маалымат, биз жолуктурган эмгектерде баяндалбаган. Ошол эле учурда, анын абакка кирүү себебине байланыштуу төмөндөгүдөй сүйлөмдөр айтылган (Мабсут, X-том, 144-бет);

«Хадистердин маанисин чечмелөө үчүн даярдалган Сийери Сагиирдин, шархи(чечмелөөсү) аягына чыкты, муну жаздырган, ачык-айкын акыйкатты айттырган жана ушул иштин натыйжасында зынданга кирип баарынан айрылган, Аалим(баарын билүүчү), Каадир (баарына кудурети жетүүчү), Угуучу жана Көрүп туруучу Аллах таала тараптан куткарылууну көздөп дуатилек кылуучу зат».

Ошондой эле, Мабсуттун XII-томунун, 108-бетинде мындайча деген; «Муну жаздырган, жалган-жаңылыш жалаалардын алынышын каалап дуа кылган, мына ушундай жалаалардын натыйжасында зынданга кирген, жалгыздыкка бөлөнгөн, үй-бүлө, уулу жана бардык китептеринен куру калган, дуба менен кутулууну эңсеген, караңгы кечени коркуу жана көздөрү жашка толо ыйлоо менен өткөргөн адам болуп саналат».

Ушул эле чыгарманын, Көпрүлү китепканасы, III-бөлүм №107 де катталган жазма нускасында (вр.119а) Серахси бир сөз жөнүндө кабардап, ал сөздүн ички мааниси эмне экендиги айтылган эмес. Бул сөз жөнүндө; « Муну, ахли сүннөттүн жолуна үндөш болгон бул «сөздү», рахмат жолунда күч жумшаган, айрым бир акылсыз, чагымчылардын жалаалары, бузуку адамдардын алдоолору натыйжасында, элден бөлүнүп зынданга кирген адам жаздырды» деп берилет.

Мабсуттан башка абакка байланыштуу кабар берген китеп, Зиядаатүз-Зиядаат болуп эсептелет. Мында, жогоруда айтылган «сөз» эске алынып төмөнкүчө айтылган (Абул-Вафаа нешри, Хайдарабат 1378, 148-бет);

«Кыямат күнү мага камылга болсун, ийгиликке жеткендер менен бир, болоюн, илим жолунда жүргөндөрдүн жолун жолдойун, насыят кылгандардын катарында мен да айткан «сөз» үчүн зынданга кирип, бул дүйнөдө куткарылуудан үмүтүмдү үзгөн абалдамын. Аллах таала бир гана такыбаа жана ак иш жасаган кулдарынан ыраазы болуп өзүнө дос кылат. Ал эми, чыккынчылык, амалкөйлүк кылгандарды максатына жеткирбөө менен жакшы

адамдарга берилүүчү белегин да унутта калтырбайт. Ар нерсенин башаты жана акыры болгон Аллахга мактоолор болсун».

Маалымдалгандай эле, Серахси абактагы жашоосу жөнүндө сөз кылганда сарпттаган сүйлөмдөрүн этияттык менен дыкат колдонуп, өкүмдар алдында дагы бир жолу карама-каршылыкка түшпөөнүн аракетин жасаган. Ал, сөздөрүндө колдонгон «о» деп падышага карата айтылуусу мүмкүн болгон ишааратын, Аллахга багытталган деп өзүн коргогон. Айтор, анын абакка кирүүсүндөгү негизги эле себеб, сөздөрүнөн ачык эле баамдалгандай, мыйзамсыз салык салууга каршы келиши жана өзүнүн тили менен айтканда кээбир «акылсыз-наадан, бузуку-чагымчы инсандардын» ошол кездеги өкүмдарга таасир берүү, натуура кабар жеткирүү менен өз пайдалары үчүн иш аракетте болуулары чоң рол ойногон. Ал ишаарат кылган инсандар, ошол мезгилдин эки жүздүү, кошоматчы адамдары болгон болсо керек.

Абактын башталышы жана аягы:

Тилекке каршы, Мабсууттун башында абакка байланыштуу кабарлар, жана башка жерлердеги маалыматтар, абактын башталышынан так кабар берген эмес. Ошону менен эле бирге ушул эле китептин VIII-томунун, 80-бетинде төмөндөгүчө ибааралар көзгө илинет;

«Заахид Шамсул Аимма айтты: Азапка дуушар болгон, бардык инсандардан узакта калып зынданга кирген жазалануучунун жаздыруусу аркылуу жүргүзүлгөн жазышуулар аягына чыкты. Ал өзү эки жылдан бери бул ишти сабырдуулук менен улантып келди жана Аллахтын куткаруусун үмүт кылып күтүп келүүдө...»

Буга таянып айтканда, Серахси сегиз томдон турган бул бөлүмдү эки жылдык мөөнөттө жаздырганы айкын болот. Серахсинин китеп жаздыруу иштери абакка киргенден кийин эле кыска аралыктын ичинде башталганбы жэ биринчи томдун 3-4-бетинде айтылгандай, анын кээбир ыкласкөй досторунун сунуш талабы менен кийинки бир убактарда башталганбы? Мындай соболдорго жооп, китебинде баяндалган эмес.

Ошого карабастан китептин XXVII-томунун 124-бетинде, «Абу Бакр М.б. Абу Сахл ас-Серахси, Аллах рахмат кылсын 466-жылдын Рабиул-Ахиринин 14-күнү болгон чаршемби күнү жаздырып...» деп айтылган. Бул жерде жазмачтын өзүнүн катасы деп айтканга себеб жок болууда. Ошондой эле, жогоруда айтылган жылы, айы, күнү чаршембиге туура келбейт. Айтор, балким Мабсууттун баштапкы беттеринде болушу керек болгон бул маалыматтар унутулуп Серахси тарабынан эске алынып, кийинки бөлүмгө жаздыруусу мүмкүн же жазуучу тараптан ката кетип башыга койулушу керек болгон маалымат, аягына коюлуп калуусу ыктымал.

Бирок матбу Мабсууттун XXX-тому, 287-бетинде;

« Аллах рахмат кылсын Шайхул-Имам Серахси, 477- (башка бардык басмаларында 479) жылы Жүмадил-Ахире айынын 12-бейшемби күнү жаздырып...» деген; мындайда, VIII-томго чейинки бөлүмдөрүн эки жылда жазылган деп билип, жыйырма жетинчи томдон тартып отузунчу томго чейинки бөлүгү 13 жылда (жазуулардагы маалымат эске алынса) толукталып бүтүрүлгөнүн айтуу кыйын.

Абак жашоосунда пайда болгон кыйынчылык мүшкүлдөр китептин жазылышына тоскоол болсо да бул маселеде кескин бир ишаараттар болбогондуктан, жогоруда айтылган 466-жылды китептин жазыла баштаган жылы деп айтуу мүмкүн. Эгерде, китептин акыркы үч томун 13 жылда жаздырып бүткөн десек, анды жалпы отуз томдун жазылып бүтүшү абак жашоосунда 130 жылга узарган деп кабыл кылууга туура келет.

Ал эми китептин жазылышы 466-хижрий жыл эсеби боюнча башталып, 479-жылы бүткөн деген көз карашты кармансак, ар бир жылы китептин 2томуна ашыгы бүтүп турган болот. Бул да имам Серахсинин чыгарма даярдоо жөндөмү аябай жогору экендигин айтуу керек.

1372-жылы Каирде басмадана жарык көргөн, Усулу фикх китебин 479 – жылы Шаввал айынын акыркы күнү ишембиде Өзгөн абагында жаздыра баштаган (1-т., 9-б)

Серахсинин абакта отурганда жаза баштаган дагы бир китеби, Шархи Сийери Кабиир; мунун башталыш тарыхы, «Хашири нускасы боюнча» 479-жылдын Зилкаде айынын дүйшөмбү күнү болот. Бул Усулу Фикх китебин баштагандан үч күндөн кийин болгон. Албетте, 734 беттен турган Усулу Фикх китебинин үчкүндө бүтүрүлүшү өтө кыйын экендиги маалым. Бирок муну жокко чыгарган далилге да ээ эместигибизди айтып койуу зарыл.

Ал эми Шархи Сийерил Кабиирдин Хаасири нускасы боюнча 480-жылы Рабиул Аввал айынын бүтүшүнө он күн калганда Серахсинин абактагы жазаны өтөө мөөнөтү аягына чыгып калган. Ошондой эле башка жазмаларда, Серахси абактан чыккандан соң акыркы күндөрүн Маргинанда өткөргөндүгү маалымдалат. Булар туурасында талкууну төмөнкү темада улантабыз.

Серахсинин абактагы жашоосу жана анын тепкичтери:

Серахсинин абак жашоосу жөнүндөгү кабарлар, анын бардык китептерине чачыранды болуп, жайылган абалда турат. Бул китептеринин ичинен, бирөөсүндөгү кабар боюнча жазылуусу 7жыл болгон, башка бир айтуулар боюнча 13жылга узаган Мабсут китебинде, анын абактагы жашоосунан маалыматтар айтылган. Китептин 19 жеринде зындан жашоосунан «апаат, дарт-балее, мүшкүл-кыйынчылык, кутулуу үчүн кылынган дуаларды кылуу, абакка түшүү себеби, ага душмандык кылган наадан-акылсыздар» сымал сөздөрдү баяндаган кабарлар берилет (Мабсут, XII, 108; VII, 59, 241-6).

Серахсиинин китебинин жыйырма үч жеринде көңүлүбүздү көбүрөөк бурдурган өзгөчөлүктөр төмөнкүлөр:

1) Мабсутту жазуудагы максат-тилеги туурасындагы маалымат тексттинин мазмунун бере турган болсок мындайча(Мабсут, I-том, 3-4 бет):

“Ыраматылык Абу Ханифа тарабынан тереңдетилип үйрөтүлүп кеткен нерселерин таанып-билүүгө өзүн атап койгон Мухаммед б.Хасан аш-Шайбани, шакирттеринин да каалоолорун орундатуу үчүн кээ бир жерлерде сөздөрдүн кайталануусу менен ошондой эле жаттоосун да көздөп Мабсут китебин жазды. Бирок, бул китептин жатталуусунун татаалдыгы жана сүйлөмдөрүнүн жөнөкөйлүгү натыйжасында Шахид Абул-Фадл Мухеммед б. Ахмедил – Мервези, жаттоого да оңой болгон Мухтасар китебин, Мабсуттун негизинде даярдоого бел байлайт.

Ал эми Серахси да өз учурундагы шакирттеринин терең үйрөнүүлөрүн максат кылып ал-Мухтасардын шархин жазууга кириштим деп билдирет. Буга себеб болгон негиздерди мындайча айтат:

1) Кээ бир окуучулардын арзууларынын аздыгы, укуктагы узун маселелерге гана маани берип калуусу.

2) Кээ бир укуктук маанилүүлүгү жок жерлерге көңүл бөлбөөдө устаттардын насияттарына көңүл бурбай калышы.

3) Кээ бир келамчылардын философиялык сөздөрүн, фикх (укук) темасына кошуп аралаштырып жиберүүлөрү.

Бүтүндөй буларга кошумча ирээтинде, түрмөдө мени сооротуп алаксытышкан жакын досторумдун бул китепти жаздыруу туурасындагы өтүнүчтөрүн эске алып, бул жагдайга макулдугуму бердим.

Эми, Алла Тааладан түздөн-түз ажыроого көмөк көрсөтүшүн, ката менен жазаны керек кылган нерселерден сакташын жана жаздырууну ниет кылган ушул китебимин, дүйнөдөгү эркиндигиме жана азаттыгыма, соңунда келээри анык жана жакын болгон акырет күнүндө бейишке киришиме себепчи болсун деп дуба кыламын.

4) Серахси мурдалары аябай сабырдуу, тобокелчи жана баштаган ишин бүтүрбөй туруп, башка иш менен алек болууну оюна да алчу эмес. Ал тургай 4-томго чейин түрмө сөзүн оозуна да алган эмес. Бирок түрмөдөгү жашоосу илгерилеген сайын, айрыкча 8-томду жыйынтыктаган эки жылдык мөөнөттөн кийин «эркиндик дубасы», «жалаачыларды айыптоо» сыяктуу темаларга салыштырмалуу көбүрөөк токтолгонун көрө алабыз. Муну менен Серахси эркиндиги үчүн аябай сабырсызданып, азаттык сезимдерин тез-тез калемге алып турган.

Камалган жеринде «жума намазына бара алган эмес» (IV, 192), «үй бүлөөсү, уулу» (XII, 108), «китептеринин эч бири жанында болгон эмес,

бүтүндөй булардын бирөөнө да ээ боло алган эмес» (XII, 108, XX, 8) ал тургай бир баянында белгилегендей «кул абалга» айланган (X, 144). Ошону менен катар Матбу (басылган) Мабсутта да жазылбаган, бирок III Ахмед китепканасындагы 1142 номерлүү жазмада (С. II, вг. 41 b), «акысыз кул сыяктуу» жашаганы айтылат.

Изилдөөмдө, Серахси өзү жөнүндө «махсур», «махбус», «менфи», «муатен-өзүнө өзү жинденген», «муакаб-жазалуу» деген сөздөрдү колдонгонуна карабастан, анын биографиясын жазган адамдардын бир нечеси белгилегендей чын эле «кудук»ка камалганы жана кудукта туруп шакирттери аркылуу китеп жаздырганы тууралуу так маалыматты жолуктура албадым. Бирок камалган жери жөнүндөгү туюк маалыматарга караганда төмөндөгүдөй баскычтуу толуктоолор көңүлүбүздү бурат:

Биринчиден Серахсинин өзү белгилегендей «кыйынчылыктарга толгон, акысыз кул сыяктуу жашап, кайгыга жана үмүтсүздүккө айланган камакка отургузулган болсо (матбу Мебсут, I,2, VII, 241, VIII, 125, X, 141, кол жазмасы III Ахмед, № 1142 С. II, вг. 41 b), басылган нускасында орун албаган, бирок Стамбул китепканаларындагы кол жазмалардын (бирөөнөн сырткары III Ахмед, № 1142 С. II, вг. 161) баарында Векалет бабынын аягындагы шилтемеде, «кайгыга жана үмүтсүздүккө айланган камактан кутулуп толук эркиндигин күтүп жүргөн» деген баян орун алган. Бул жагдай айрыкча Мабсуттун аркасынан эле жазыла баштаган Усул-у Фихх китебиндеги «Өзгөн чебиндеги бир бөлмөдө (завийе)» (Усул, Каир 1372, С. I, 9-6) деген баян менен салыштырылган болсо, Серахси Мабсутту жыйынтыктап бүтөөрү менен, ошол эле чептеги «жашоого ыңгайлуу жерге» которулган деген натыйжа чыгарууга болот. Ал тургай «ал-Хашири» нускасы (Муниб Айынтаби, Тейсирул-Месир, соңку бөлүмү) эске алынганда Серахси аталган «бөлмө»дөн кутулаары менен ошол эле түрмөкана жайгашкан Өзгөн шаарында, аны урматтап камкордук көргөзгөн Амир Гүндүн үйүндө Шерх Сийери Кебирди жаза баштаган (479-жыл, 1-Зулкааде, дүйшөмбү). Бирок «Эмаан» бабын аяктаар алдында кандайдыр бир себептерден улам кайрадан чепке кайтууга аргасыз болот. Бул жолу эски кыйынчылыкка толгон «кудук»ка эмес, Усул-у Фихх китебинде белгилеген «чеп»теги «бөлмө»сүнө жайгаштырылса керек. Мына ошондуктан баштаган Шерх Сийери Кебир китеби улантылынып, «Шуруут» бабынын башына чейин жазылган. Ошол убакта толук эркиндигине жетип, (20-Рабиул-Эввел, жума, 480-жылы толук эркиндигин колго алып, ошол айдын 30унда жекшемби күнү Өзгөндөн Маргалаң тарапка карай сапар алган) өмүрүнүн акыркы жылдарын өткөзгөн Маргалаңга жол тартып, ал тарапка 10-Рабиул-Ахырда жетип барган. Маргалаңга жайгашары менен Сейфуддин б. Ибрихим Исхак б. Исмаил жб. жакын досторунун өтүнүчү менен Шуруут бабын уланып (24-Рабиул-Ахыр 480-жыл, шаршемби), кыска убакыттын ичинде, тактап айтканда түрмөдөгү жашоосунан толук кутулгандан кийин Шерх Сийери Кебир китеби жыйынтыкталган (3-Жумадал-улаа, 480-жыл, жума).

Бул шилтемелерде айкын көрүнгөндөй;

А) Алгач өтө оор шарттагы абак тууралуу сөз кылынганы менен «кудук» турмушу жөнүндөгү маалыматтар орун албаган.

Б) Матбу Мабсутта жазылбаган, анын 19-томуна тура келген (III Ахмед, № 1142 С.II, vr. 161 сырткары) бардык жазмалардагы шилтемелерде, түрмөдөгү жашоосунун үчтөн экисин өтөп бүтөөрү менен оор шарттардагы абалдан чыгарылып, бир «бөлмөгө-завийе») жайгаштырууга чечим чыгарылган.

В) Абак жылдарынын акырында аталган бөлмөдөн чыгарылып, ошол эле Өзгөн шаарындагы Амир Гүндүн үйүнө которулган. Өмүрүнүн акыркы үч жылын өткөзгөн Маргалаңга хижрий 480-жылы толук эркиндиги менен кайткан. Серахсинин абак жылдарында кээ бир учурда оор кээ бир учурда жеңил шарттарга дуушар болушун тез тез алмашкан бийлик менен түшүндүрө алабыз. Анткени ар бир жаңы келген хан өзүн жогорку мамилеге тактыктуу деп эсептейт.

Шерхус-Сийерил-Кабирди жаздыруу мөөнөтү тууралуу ой толгоо:

Серахси бул китебинде көбүнчө беш эмгегине (Мабсут, Усул, Зиядат, Зиядатуз-Зиядат, Жамиус-Сагыр) шилтеме жасайт. Аталган беш эмгектеги шилтемелерде атайын Серахси тарабынан абак жылдарында жаздырылганы тууралуу баяндарга орун берилсе, кээ бирлеринде эмгектин жазыла баштаган жана бүткөн тарыхтары туурасында маалыматтар берилет. Шерх Сийери Кебирдин ал-Хашири жана ал-Асл нускаларынын маалыматтарына караганда абал төмөндөгүдөй:

Мындан бир аз мурун Серахсинин өтө көп эмгек жазган аалым экенине токтолгонбуз. Өзүнүн маалыматтарына таянсак, Усул-Фикх 479-жылдын Шаввал айынын акыркы күнү (29?) ишембиде Өзгөн чебинин бир бөлмөсүндө жаздырыла баштаган. Ал эми Шерх Сийери Кебирди шаввал айынан кийин келген Зул-каада айынын алгачкы күнүндө (асыл нускасынын башталыш тарыхы белгилүү эмес) дүйшөмбү күнү жаздыра баштаган. Бул жагдайда арада калган үч күндүк убакытта, басма өлчөмү 734 беттүү Усул-Фикх китебин бүтүргөн сыяктанат. Буга караганда Серахси күндө 260 бет жаздырган деген тыянак чыгарууга болсо да, аяр мамиле менен карасак, үч күндүк мөөнөттөн кийин Усул-Фикх менен катар Шерх Сийери Кабирди бирге жаздыра баштаган деген ойго кабылышыбыз мүмкүн. Бирок чындыгында бир эмгегин бүтөөрү менен экинчисин баштаган деген жолду колдоого туура келет.

Ал-Хасири нускасына караганда 1- Зул-каада 479-жылы Эсир Кундун (Амир Гүн) Өзгөндөгү үйүндө дүйшөмбү күнү жазыла баштаган Шерх Сийери Кабирдин «Шуруут» бабына чейинки бөлүмү 20-Рабиул-Аввел жума күнүнө дейре жыйынтыкталган. Мына ушундай жол менен 138 күндө 1100 басма китеп бетин жаздырууга мүмкүн болгон. Шуруут бабынан баштап китептин

аягына чейинки 328 беттик бөлүгүн жаздырылышы 24-Рабиул-Ахыр шаршемби күнү башталып, 3-Жумадал-уулаа жума күнү аяктаган. Буга караганыбызда он күндө 328 беттик бөлүк аяктап, ар күн 32 бет жазылганын көрсөтүп турат. Мына ушундай көп эмгекке жетишүүсүнө, түрмө шарттарынын жеңилдеши жана китептерин жанында алып жүрө алганы себепкер экенин оңой эле андап билүүгө болот.

Ошону менен катар эки чыгарманы бирге жаздырган деген көз карашты кабыл ала турган болсок, бардыгы 2142 бетти, саякат күндөрүнөн сырткары, 150 күндө (5 ай) бүтүргөнүн көрө алабыз. Бул жагдай чамалап айтканда ар күн 15 бет жазылганына ишаарат кылат.

Серахсинин жылдар бою сүргөн оор шартуу абак турмушуна, эркиндигине жетип, кайрадан бул укугун алдырганына карабастан илим менен алек болушу, Өзгөн менен Маргалаң арасындагы он күндүк аралыкты ошол убактагы шарттар менен басып өтүп, аркасынан эле Шерхус Сийерил Кебирди жаздырууну улантышы анын илим жолунда канчалык ыкластуу жана кайраттуу экенин көргөзгөн жеткиликтүү далилдердин бири эле экенине басым жасагым келет. Алла ырайымын кем кылбасын.

Док. Салих Туг

Ислам Изилдөө Институту

Стамбул Университети, Адабият Факультети

Тиркеме

Бул макалабызда Серахсинин жазма жана басылган адабияттарында себелеген, абак жылдарын айкындаткан, керек болгон учурда колдонгон шилтемелерин топтоштуруп тартуулоону пайдалуу деп ойлодук:

Ал-Мабсут, Каир, Хижрий 1324-ж. басылган, 1-том, 2-б.

«Ал-Шайх ал-Имам, ал-Ажал ал-Захид, Шамсал-Аимма, Абу Бакр Мухаммад ибн Аби Сахл ал-Сарахси, Аллах ырайым кылсын жана кабырын нурга бөлөсүн Өзгөндө түрмөдө жатып мындай деп жаздырды...»

Аталган чыгарма, 1-том, 3-4-беттер

Абу Ханифанын (Аллах аны ырайымына бөлөсүн) терең чечмелеп көрсөткөн нерселерине жан дили менен берилген Мухаммад ибн Хасан ал-Шайбани (Аллах аны ырайымына бөлөсүн), окуучулардын кызыгуусун

жогорулатуу, сөздөрүн оңойлоштуруу жана түрдүү бөлүмдөрдөгү маселелерди кайталоо жолу менен алар (окуучулар) кааласа да каалабаса да жаттатуу максатында ал-Мабсутту жаратты. Ал-Хаким ал-Шахид Абу Фадл Мухаммед б. Ахмад ал-Марвази кээ бир окуучулар, сөздөрдөгү оңойлук жана маселелерди кайталоо жолунан улам ал-Мабсутту окуудан баш тартышкандарын көрүп, Мухаммад ибн ал-Хасандын чыгармасындагы бөлүмдөрдүн маңызын эскерүү жолу менен ал-Мухтасарды жаздырууну туура деп чечкен. Китептеги кайталанган бөлүмдөр окуучулардын кызыгуусун жогорулатуу максатында алынып салынган, чындыгында аябай жакшы нерсе кылган эле...